

נפלאות הרמב"ן

שנה ב' | גליון ע"ד
פר' חקת
תשפ"ב

בגליון:

אוצרות רבינו
פנינים יקרים,
אוצרות מחודשים
מבארו של רבינו

חילוקי רבינו
בו יבארו מקומות
בו רבינו מפרש
דעתו הק'

מעשה חש"ב
עינים וביאורים
במשנתו של רבינו

אוצרות רבינו

זאת חקת היתורה וכו' ויקחו אליה פרה אדומה
תמימה וכו' (ט"ז)

מדוע אומות העולם מוניין את ישראל דוקא במצות פרה אדומה?

כבר כתבתי בענין שעיר המשתלח (ויקרא ט"ז) מה טעם לאומות שיהיו מוניין אותנו בזאת יותר משאר הקרבנות שיכפרו ויש מהם שיטהרו כקרבנות הזב והיולדת כי מפני היותה נעשית בחוץ יראה להם שהיא נזבחת לשעירים על פני השדה והאמת שהיא להעביר רוח טומאה ושריפתה כריח ניחוח בחוץ.

טעם טומאת מת

טעם טומאת המת בעטיו של נחש כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין והוא שאמרו צדיקים אינן מטמאין.

מדוע צריך הסגן באם כשרה בזר?

ונתנה לאלעזר להעשות לפניו אפילו על ידי זר אבל הסגן יראה מעשיה כדי שתעשה על כוונתו שלא יחשבו בה מחשבה רעה כאומות והשטן.

חילוקי רבינו

וניתתם אתה אל אלעזר הכהן וכו' (ט"א)

מדוע מצות פרה אדומה בסגן?

רבינו

א. לא רצה ליתן לו עבודת חוץ [לאהרן]
ב. או היה להכתיר אלעזר ולחנכו בחיי אביו במצוה אחת מן המצוות של כהונה גדולה
ג. והנכון בטעם צוה באלעזר לפי שלא היה שם כהן אחר [מלבדו ומלבד איתמר] כי אינו הגון שיהיה אחיו הקטן קודם אליו

רש"י

אל אלעזר הכהן כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את העגל לא נעשית עבודה זו על ידו שאין קטיגור נעשה סניגור.
רבינו מבאר לדרשת רבי משה הדרשן מדוע הסגן והנה עשה הקב"ה גם אהרן נביא במצוה הזאת והוא ומשה רבינו יתנו אותה לאלעזר שהוא גדול הכהונה אחרי אהרן והוא המשוח בשמן המשחה וזה רמז לדורות שתעשה בגדול הכהונה.

וכל אָמֵר יָגַע עַל פְּנֵי הַטֶּהֳרָה וכו' יִטְמָא טַהֲרַת יָמִים (ט"ט)

פי' על פני השדה

רש"י

א. על פני השדה רבותינו דרשו לרבות גולל ודופק.
ב. פשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת שם בנגיעה.
רבינו מקשה על רש"י עפי' לרבותינו
ואין גולל ודופק על דעת חכמים נדרש מן הכתוב אבל הוא הלכה ואין הנזיר מגלח עליו ואין חייבין עליו על טומאת מקדש וקדשיו

רבינו

על פני השדה הוא לרבותינו כפשוטו שיגע בחלל חרב שנפל על פני השדה ואין שם דבר מאהיל עליו ומפני יתורו עשו בו מדרש [דרש רבותינו הוא מהיתור ולא ומפשט הכתוב].

ויהאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון ויטב העם בקדש

ויתקמט עם מרים ויתקבר גם (כ"א)

מדוע נאמר 'כל העדה'?

רבינו

הנכון בעיני כי מנהג הכתוב להזכיר כן במקום התלוונות [לכן כתוב כאן כל העדה] ואמר כן [כל העדה] בבואם אל הר ההר להודיע שהיו כלם בהספדו של אהרן קדוש ה'
רבינו מביא ראיה שכאן נאמר מפני התלוונה במדבר סיני רבה (ט"ט) ראיתי שהזכיר הלשון הזה עדה שלימה וכו' בכתוב השני בהר ההר בלבד כי הראשון מפני התלוונה נאמר כאשר פירשתי.

רש"י

כל העדה עדה השלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים
רבינו מקשה על רש"י
ואם כן מה צורך להזכיר כן [כל העדה] בבואם אחרי כן אל הר ההר (פסוק כב)
אבע"ז מ"ש קושיית רבינו על רש"י
רבי אברהם אמר כי הזכיר זה בעבור כי יצא אדם להלחם במ הזכיר בכתוב שלא נפקד מהם איש בבואם מעיר אדום
רבינו מקשה על אבע"ז

ואינו נכון כי ישראל נטו מעליו ולא נלחם במ כלל [באדום].

לכל עניני המכון הערות והארות
ניתן לפנות למייל או לטל:
h0548402450@gmail.com
054-8402450
כל הזכויות שמורות ©

וזאת המודעי כי העיקר להגות בתורת רבינו הקי' בלשונו הטהור והזהב ובכל דברי תורתו הקי', אך להקל על המתקרב לקודש באנו להכניסם אל תחת כנפי השכינה תורתו של רבינו. והשתדלנו להיצמד ללשונו של רבינו הקי' ורק במקום שהוצרכנו לקצר או לבאר הוספנו או הורדנו כמה מילים להבנת הדבר לאנשים פשוטים כמונו עד שנזכר כולנו להגות בפנים בתורתו הקי'. ואך למותר הוא לפרט שאם שגיגו בהבנת דברי קדשו הטעות וחוסר ההבנה היא בנו.

מתוך הקדמתו של רבינו לפי עה"ת:
ועתה דע וראה מה אשיב שואלי דבר בכתיבת פירוש התורה, אבל אתנהג כמנהג הראשונים, להניח דעת התלמידים יגיעי הגלות והצרות, הקוראים בסדרים בשבתות ובמועדים, ולמשוך לבם בפשטים ובקצת דברים נעימים לשומעים וליודעים חן. ואל חנוך ויברכנו. ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם, עכ"ל.

וכל אָפֶר יָגַע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה פְּחֹלֵל חֶרֶב אוֹ קָמַת
אוֹ קַעֲצָם אָדָם וְכוּ' (יט טו)

לענין מה חרב הרי הוא כחלל

והנראה מן הסוגיות במשנה ובגמרא שהוא מטמא במגע ובמשא כמת אבל אינו כמוהו לטמא באהל שמא מצאו בו מיעוט מן הכתוב באהל 'אדם כי ימות באהלי שאינו רק על האדם עצמו ואם היה החרב שנטמא במת מטמא באהל היו הכהנים אסורים בכל הבתים שבכלן החרב טמא ויהיה מטמא אותם באהל וכן נראה עוד בגמרא (ביר נד:) שאין החרב הנוגע במת מטמא אדם להצריכו הזאת שלישי ושביעי אע"פ שהאדם הזה הנוגע בו אב לטומאה והיה זה מפני שבכתוב השני שאמר והזה על האהל (פסוק יח) כתוב ועל הנוגע בעצם או בחלל או במת ולא אמר או בחלל חרב וא"כ הרי החרב כחלל לטמא במגע טומאת שבעה אבל לא לטמא באהל ולא להצריכו הזאה ואין הנזיר מגלח עליו ואין הכהן מוזהר ממגעו כלל והוא הקרוב והנראה מדברי רבותינו ואנחנו בעונותינו טמאי הגלות ולא ידענו בטהרת הקדש עד יערה עלינו רוח ממרום ויזרוק השם עלינו מים טהורים ונטהר אמן וכן יהי רצון במהרה בימינו.

עַם מִיָּה נֶחֱטָה נְחֹטֶת וַיִּטְמְאוּ עַל הַיָּם וְהָיָה אִם נִשְׁךְ
הַנְּחֹטָה אֶת אִיטָּ וְהִטָּ אֶל נְחֹטֶת הַנְּחֹטֶת וְחִי (כא ט)

מדוע עשה משה נחש?

רש"י

לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה אמר לי נחש אני אעשנו של נחשת לשון נופל על הלשון זה רבינו מקשה על רש"י

ולא הבינותי זה שהרי הקב"ה לא הזכיר לו 'נחש' אלא 'עשה לך שרף'

רבינו מפאר רש"י

אבל דעתם לומר כי הלך משה אחר שם העצם אשר לו

רבינו

והנראה בעיני בסוד הדבר הזה כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס תסיר הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא כמו שהזכירו (מכילתא ויט ע א) בוירוהו ה' עץ (שמות טו כה) וכן במלח אלישע במים (מלכים ב ב כא) וידוע מדרכי הרפואות שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו כמו שכתוב בספרי הרפואות ומוזכר בגמרא במסכת יומא (פד) וכן ישמרו

אותם הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנושך שלא יזכרו אותם כלל כי נפשם תדבק במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם וכבר הזכירו דבר מנוסה מפלאות התולדה כי נשוך הכלב השוטה אחרי שנשתטה בחליו אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן דמות גורי כלבים קטנים ואם תעביר המים במטלית ותסגנם לא תמצא בהם שום רושם כלל וכשתחזירם לכלי הזכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם גורי הכלבים מתוארים וזה אמת הוא בפלאי כחות הנפש וכשיהיה כל זה כך ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים השרפים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל וצוה הקב"ה למשה לעשות להם דמות שרף הוא הממית אותם וידוע כי הנחשים השרפים אדומי העינים רחבי הראש שגופם כעין הנחשת בצוארם ולכן לא מצא משה לקיים מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש נחשת כי הוא דמות נחש שרף ואם יעשנו מדבר אחר היה דמות נחש ולא דמות שרף ומה שאמרו מן הלשון הנופל על הלשון כי הזכרת השם בלבד תזיק והכלל כי צוה השם שיתרפאו במזיק הממית בטבע ועשו דמותו ושמו וכשיהיה האדם מביט בכוונה אל נחש הנחשת שהוא כעין המזיק לגמרי היה חי להודיעם כי השם ממית ומחיה.

פרשת חקת

זאת זקת התורה אשר-ענה ה' לאמר דבר אל-בני ישראל ונתתם להם את-החוקים אשר-אמרתי אל-בני ישראל ביום-הזה. (וי' כו.)

מעשה חשב

רמב"ן

... (א) והפסקה הזאת תשלוס תורת הכהנים¹, ונתתה כאלו אחר מתנות כהנה², לומר שגם טהרתן של ישראל על ידי כהן תהיה³.
 1 בחומש ויקרא נתבארו רוב דיני הקרבנות, ופרשה זו שמדבר מהקרבנות פרה אדומה שהיא קרבן חטאת, נחשב כהשלמה לחומש ויקרא. כמו שכתב רבינו (בהקדמה לספר במדבר) "ואין בספר הזה מצות נוהגות לדורות, זולתי קצת מצות בעניני הקרבנות שהתחיל בהן בספר הכהנים ולא נשלם באורן שם, והשלימן בספר הזה".

2 אפ"ל כוונת רבינו, דהנה רבינו לשיטתו בכמה מקומות הסובר שכל התורה כתובה כסדרן, ולא אמרינן אין מוקדם ומאוחר בתורה, אלא כשיש טעם נכון לומר למה לא נכתבה כסדרן. לכאורה קשה דהיה צריך לכתוב פרשה זו בפרשת נשא, דשם מקומו שהרי אמרו חז"ל (גיטין ט), והובא ברש"י בפרשת נשא (ו' א ד"ה ביום כלות וכו') דבר"ח ניסן הוקם המשכן, וב' ניסן נשרפה הפרה, ולמה נכתבה כאן אחר מתנות כהונה המבואר בסוף פרשת קרח.

3 רבינו מתרץ דלכן נכתבה פרשה זו אחרי מתנת כהונה, דהיינו אחרי פרשת קרח דשם בסוף הפרשה מבואר כל מתנות כהונה, לומר שכמו ש'כפרתן' של ישראל בעשית ע"י הכהנים המקבלים מתנות כהונה, כמו שאמרו חז"ל (פסחים נט) שהכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים, ורוב מתנות כהונה בא מקרבנות שמקריבים ישראל (רמב"ם פ"א מהל' בכורים), כך 'טהרתן' של ישראל מטומאתן, תעשה דווקא ע"י כהן. וכיון דשניהם ע"י הכהן, לכן סמכם אהרדי. וזהו כוונת רבינו 'שגם טהרתן' של ישראל, דהיינו חוץ מ'כפרתן' של ישראל הבא ע"י המתנות כהונה, שהכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים, גם 'טהרתן' בא ע"י הכהנים, ולכן נכתבה פרשה אדומה אחר מתנות כהונה.

והפשיט את-אהרן את-בגדיו והלבשתם את-אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת שם: (כ כו)

מעשה חשב

רמב"ן

1 מבואר בדברי רבינו שמסתבר לומר, שאהרן הכהן בימיו האחרון עלי האדמות, עוד הקריב קרבן תמיד והקטיר הקטורת, והעלה הנרות. ורק אח"כ העלה אותו משה אל הר ההר. ואפשר לבאר מהיכן מסתבר לומר כן, בהקדם מה שכתב רבינו (פרשת בהעלותך פרק ח פסוק ג) עה"כ ויעש כן אהרן "לומר שהוא היה המדליק אותן כל ימיו אע"פ שהמצוה כשרה בבניו וכו", אבל היה הוא מזדרז במצוה הגדולה הזאת, הרומות לדבר עליון וסוד נשגב. עכ"ל.
 הרי מבואר בדברי רבינו שאהרן הכהן היה מזדרז במצוה זו והדליק כל ימיו, א"כ מסתבר לומר שגם בימיו האחרון נהג כמו שנהג בכל ימי חייו, ועשה כל העבודות.

עוד אפשר לומר דלכן מסתבר שרק אחרי שעשה אהרן את כל העבודות של הכהן גדול, העלהו על הר ההר, מכיון דמיד אחרי פטירתו של אהרן הכהן, אלעזר בנו נהיה כהן גדול, והוא היה צריך להשלים העבודות של הכהן גדול. נמצא שהיה צריך לעשותו כשהיה אונן.

ואע"פ שצ"פ הלכה כהן גדול מקריב כשהוא אונן, מ"מ לא רצה משה רבינו שיצטרך לעבוד עבודתו כשהוא אונן, ובפרט עבודתו הראשונה ככהן גדול, כשהוא אונן. לכן קודם עשה אהרן הכהן את כל עבודת כהן גדול, ואח"כ העלהו, ורק למחר עשה אלעזר הכהן את העבודות כהן גדול, דאז כבר אינו אונן, שהרי אונן הוא רק ביום הקבורה.

ואולי אפשר לחזק תירוץ זה, ולומר דזה שכה"ג מקריב כשהוא אונן הוא רק אם אירע שנעשה אונן, כמו בנדב ואבוהו שמתו פתאום, ואהרן הכהן הצריך להמשיך לעשות העבודה. אבל לכתחילה לגרום שכה"ג יקריב כשהוא אונן אסור. כעין מה שמצאנו בירושלמי (פ"ב סנהדרין ה"א) דנחלקו התנאים האם מותר לכה"ג להקריב לכתחילה כשהוא אונן, עיי"ש. ולכן מסתבר לומר כמו שכתב רבינו שרק אחר שאהרן הכהן גמר את כל עבודתו של אותו היום, העלהו אל הר ההר.

כל-הנגע בכות בנפש האדם אשר-ימות ולא יתוּפא את-מישכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההוא מיישר אל כי מי נדה לא-זרק עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו: (וי' יא)

מעשה חשב

רמב"ן

... והזכיר הכתוב הכרת שני פעמים, ועל דעת רבותינו (שבועות טז) הוא לחייבו במשכן האל מועד ובמקדש בית עולמים. ואפשר כפי פשוטו, כי מקדש ה' קדשי הקרוב.

הטעם שהוצרך רבינו לומר טעם על דרך הפשט. דלפי דרשת חז"ל דפסוק א' קאי על טומאת משכן, ופסוק א' על טומאת מקדש, לכאורה קשה, דהרי אמרו חז"ל (שבועות טז) 'משכן איקרי מקדש, ומקדש איקרי משכן', א"כ בקרא של 'את 'משכן' ה' טמא', מרומז הן טומאת משכן והן טומאת מקדש. ולמה צריכים עוד קרא 'את מקדש ה' טמא', לכן מפרש רבינו שקאי על אכילת קדשים בטומאה.